

Docent MUDr. F. Patočka:

Prof. dr. Václav Tomášek: **Bakteriologie.** V Praze 1938. Vyšlo ve vysokoškolských rukovětech Melantricha.

Pečlivě vypravená kniha prof. Tomáška, která je po 40letém intervalu první úplnou českou bakteriologií od dob knihy publikované Hlavou a Honlem v roce 1900 (která však, bohužel, zůstala neukončena, omezující se pouze na část všeobecnou), byla s radostí uvítána jak v kruzích československých mikrobiologů, tak i v nejširším okruhu našeho vědyčtívého lékařstva.

Dílo má přibližně 300 stránek známého formátu příruček Melantricha a je vyplněno hojnými fotografiemi a mikrofotografiemi, umístěnými z největší části v textu, z menší části na barevných tabulkách. Opravdu dobrý výběr mikrofotografií dělá knize čest a zvyšuje mnoh násobně, zejména pro neodborníka, její didaktický význam. Za jiný kladný doplněk knihy je nutno počítati úplný rejstřík a poukaz na hlavní použítou literaturu.

Jak již vypsáno, kniha se rozděluje na část obecnou a na speciální bakteriologii lékařskou. Obecná část je rozdělena podle principů vyhovujících nejmodernějším mikrobiologickým požadavkům a poznatkům, a to:

1. na morfolologii schizomycetů;
2. na fyziologii schizomycetů, kde mimo množení, chemické skladby bakterií, jejich metabolismus a fermentativní činnost je zvláštní obsáhlá partie věnována kultivaci schizomycet;
3. na resistenci schizomycet, kde snad poněkud příliš stručně, ale celkem výstižně jsou vypsány teoretické předpoklady i praktické možnosti desinfekce a sterilizace;
4. Velmi dobře je zpracován čtvrtý oddíl o pathogenitě bakterií.
5. Jednou z nejlepších částí knihy jest oddíl předposlední, pojednávající o antigenní struktuře schizomycetů, v němž lze okamžitě poznati autora jakožto odborníka, jehož speciální zálibou jest serologie.
6. Posledním oddílem části všeobecné jest nauka o variabilitě schizomycetů, pohříchu velmi stručným, ale zato velmi přehledným, který podává alespoň nárys vel-

kých názorových změn, které prodělává moderní mikrobiologie.

Speciální bakteriologie lékařská uvádí především dvě hlavní moderní rozdělení schizomycetů, a jedno starší, ale stále ještě vžitě, při čemž je nutno považovati za záslušnou zmínku o systému českého autora, prof. dr. Kořínka. Přehlednou tabulkou pathogenních schizomycet počíná vlastní speciální část, která je rozdělena v 7 rozsáhlých kapitol, jak následuje: I. Coccaceae, II. Bacteriaceae, III. Spirillaceae, IV. Bacillaceae, V. Mycobacteriae, VI. Actinomycetaceae, VII. Spirochaetaceae.

Kniha jest skončena naukou o virech, která se obírá nejprve opět obecnými vlastnostmi virů a jejich rozdělením, načež popisuje nejdůležitější viry, k nimž počítá také Rickettsie, Barthonelly a Crahamelly, a končí vlastními viry filtrabilními, a to od lidských postupně ke zvířecím podle fylogenetické řady až k bakteriofágu.

Chceme-li posouditi cenu knihy v celku, nezbyvá nám uěž říci, že jest opravdu výborným přínosem do české odborné literatury. Pro specialistu-mikrobiologa má jen jednu malou vadu: je poněkud příliš stručná. Ale i na této stručnosti je velmi dobře vidět, že byla pouze vnučena autorovi pravděpodobně předepsaným rozsahem, neboť i z nejstručnějších náznaků a heslovitě krátkých, ale výstižných popisů lze viděti, že je autor velmi dobře informován o nejnovější literatuře a že by o nejrůznějších podrobnostech mohl psáti, jak dlouho by chtěl, kdyby mu to dostatek místa dovolil. Co je však jakousi nevýhodou v očích mikrobiologa, stává se velikým plus při úvaze, že je kniha určena také nejširšímu lékařskému publiku a studentům, kteří by větší rozsah takto speciální učebnice těžko zmohli. Tohoto druhého úkolu Bakteriologie zhostil se prof. Tomášek nad pomysleni dokonale a těžko si dovedeme představit, že by některý jiný autor dovedl směstnati do stručných vět a kapitol v tak přístupné a přehledné formě tolik obsahu, jako právě profesor Tomášek. Z celé jeho knihy prozařuje jeho veliká didaktická zkušenost, patrná jak na uspořádání, výstižném zejména v části všeobecné, tak hlavně v tom, že skutečně nezapomněl na nic, co je v moderní mikrobiologii opravdu novodobého a důležitého. Abych ukázal na konkrétní příklad, nesmírně se, nám líbí popis antigenní struktury u každého mikroorganismu, a téměř všude vylíčené vlastnosti fermentativní, případně variabilita ve zvláštním přehledném odstavečku.

Přehlednost knihy a veliká úplnost novodobých poznatků bakteriologických je dokonce taková, že určitě

i v literatuře velmi obeznámený mikrobiolog-specialista, přes její stručnost velmi rád po ní opětovaně sáhne, hledá-li v některých kapitolách méně běžných rychlou oporu pro svoji paměť.

Osobně ovšem nemohu souhlasiti absolutně se vším, co autor čtenáři předkládá. Jsem si však vědom toho, že jsou to jednak difference názorové, vyplývající z různých osobních zkušeností, ze studia jinak usuzující literatury a konečně týkající se pouze některých, snad o něco méně významných podrobností, které nesnižují význačnější měrou veliké klady knihy, které mnohonásobně ony drobné defekty převyšují. Část těchto nedopatření je jistě zaviněna také vynucenou a téměř heslovitou stručností některých kapitol a něco snad spadá i na vrub tiskových defektů. Nemá snad smyslu, abych se o těchto věcech šířeji zmiňoval, ale pro případ, že by mělo dojít k novému vydání knihy, dovolím si alespoň naznačiti, co bych považoval za vhodné k opravě, nebo doplnění.

Tak na příklad z části obecné: na rozdíl od opačného mínění autorova velmi vysoké tlaky, dosažitelné ovšem pouze ve speciálních přístrojích, skutečně usmrcují nesporeující mikroby (kolem 6000 atm.), bakteriální toxiny a diastázy jsou ničeny kolem 10—15.000 atm., a filtrovatelné viry tlaky do 5—6000 atm. Ovšem zatím ani nejvyšší dosažitelný tlak kolem 20.000 atm. nedokázal usmrtiti bakteriálních spor. V kapitole o působení antiseptik by neškodilo vyložiti poněkud podrobněji způsob jejich účinku, jelikož nejde vždy pouze o působení oxydační nebo redukční, nýbrž také o vliv na bobtnání, případně srážení bakteriálního protoplasmatu. V kapitole o specifické chemoterapii bych považoval za důležité zmíniti se obšírněji o působení prontosilu a jiných sulfamidových sloučenin a zejména o nebezpečí, plynoucí z jejich parenterální aplikace. Rovněž postrádám zmínky o působení lysozymu a některých důležitých látkách selektivně bakteriostatických.

V jinak velmi vzorné kapitole o antigenní struktuře schizomycet považují při nejmenším za sporný názor (zastávaný hlavně některými autory německými), podle něhož se oddělují všeobecné cytolysiny od tak zvaných Bordetových protilátek. Názor o virulenci nelesklých kolonií streptokoků s nepravidelnými okraji a o nevirulenci kolonií lesklých a hladkých, jest sice hájen některými autory anglickými, ale podle zkušeností ostatních i našich vlastních, nezdá se býti docela exaktní.

Endotoxiny, získané nověji z těl tyfových bacilů ně-

kterých salmonel a bacilů dysenterických jsou považovány zcela novodobě za velmi hodnotný antigen a nikoli pouze haptén, jak autor předpokládá, takže jsou samy o sobě schopny produkovati nejen přísně specifické precipitiny, nýbrž i aglutininy. U streptokokků jest sice popsáno zcela moderní rozdělení na podkladě serologických typů podle Lancefieldové, ale v dalším systému se již autor, bohužel, podle něho neřídí. Podle mého osobního názoru právě ve světle této nové klasifikace, vypracované do přesného systému Shermanem, ztrácejí význam všechna rozdělení ostatní, zejména Gundelovo, jakožto téměř čistě spekulativní. Zejména myslím, že je nutno zdůrazňovati stále více, že celá řada haemolytických streptokokků, mimo skupinu A, je na rozdíl od dneska vládnoucího názoru pro člověka nopathogenní a následkem toho diagnosticky téměř bezvýznamná. Stejně tak je nutno upozorňovati, že i mezi střevními streptokokky jsou dva druhy dokonale haemolysující, které mohou býti i zkušeným mikrobiologem snadno zaměněny s hnisavým haemolytickým streptokokkem, ačkoliv jsou stejně nevinnými saprofyty, jako běžný druh enterokokka. Enterokokky patří sice správně ke streptokokkům střevním, ale naprosto nikoliv ke streptokokkům mléčným, i když se tak zdá podle běžných kultivačních známek, neboť mají od těchto zcela rozdílnou antigenní strukturu.

Průkaz pathogenity staphylokokka měl autor rozvésti šířeji na základě dneska běžně používaných metod, které nelze opominouti v žádné specialisovanější bakteriologicko-diagnostické laboratoři.

Kapitola o shigellách neodpovídá rovněž podle mého názoru úplně nynějšímu stavu této otázky, zejména není dostatečně podtržen význam některých hojně rozšířených paradysenterií, které mohou vyvolati onemocnění i u nás značně těžká a epidemiologicky velmi důležitá. Něco podobného by snad platilo o kapitole salmonell, ale zde je jakýkoliv přehledný systém dneska ještě tak těžko uskutečnitelný, že opravdu uznávám, že autor udělal skutečně co mohl při daném rozsahu.

Část o anaerobních clostridiích by snesla několik změn, z nich některé dosti podstatné. Je to však věc příliš speciální a vymyká se opravdu z rámce běžné zkušenosti mikrobiologa v našich poměrech, který nemá dostatek příležitosti opatřiti si v míru náležitý studijní materiál.

Všeobecná část o filtrovaných virech jest velmi pěkně podána. V kapitole o Rickettsia Prowazeki proklouzla zřejmě tisková chyba, týkající se délky Rickettsie, která

tak, jak ji autor uvádí, může sice platit pro řetízky Rickettsií, ale nikoliv pro Rickettsii samotnou.

U viru žluté zimnice by bylo velmi záhodno se zmíniti o jeho encephalotropní odrůdě, dobře přenosné na bilou myšku, z čehož plyne, že mimo uvedené opice i některá jiná zvířata nejsou resistantní. Při aktivní imunisaci ovšem zmínka o vaccině z mozku myši učiněna jest. U viru chřipky bych pokládal za velmi důležité věnovati více pozornosti pracem anglických autorů, po jejichž prostudování nelze jen tak zhola říci, že by tento virus byl neznám. Tím spíše, že i autor přiznává, že se experimentálně dá influenza vyvolati a v seriích přenášeti, takže ten virus skutečně v ruce máme. Jiné je ovšem rozhodnutí, zdali jest tento virus anglických autorů identický s těžkým virem pandemických chřipek.

Zdůraznil jsem již s počátku, že tato rozdílnost vědeckého názoru v některých bodech, jak jsem je stručně vytkl, nikterak neubírá na ceně výborné knize prof. Tomáška. Tím spíše nikoliv, že většinou jde skutečně jen o individuálně odlišný vědecký náhled, na nějž má samozřejmě právo každý vědecky pracující mikrobiolog, anebo o změnu rázu čistě pedagogicko-praktického. Veliký význam prvé souborné bakteriologie prof. Tomáška vysvitne docela zřejmě teprve tehdy, až se kniha, jak si zaslouží, dostatečně rozšíří mezi publikem. Za její sepsání jsme všichni prof. Tomáškově vděční a přejeme jeho práci co největší úspěch.
